

FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISKA SPRÅK OCH
LITTERATUR

Anja Hudoletnjak

Namn på svenska helgdagar och högtider

Magisterarbete

Handledare: dr. sc. Goranka Antunović

Zagreb, mars 2016

INNEHÅLLFÖRTECKNING:

1. INLEDNING	1
2. NAMNFORSKNING	2
2.1. Viktiga termer inom namnforskning	4
2.2. NORNA	5
3. HELGDAGAR OCH HÖGTIDER I SVERIGE	6
3.1. Etnografiska uppgifter om viktiga helgdagar	8
4. NAMN PÅ HELGDAGAR – STOR ELLER LITEN BOKSTAV?	9
5. NAMN PÅ SVENSKA HELGDAGAR OCH HÖGTIDER	10
6. NAMN MED KRISTEN ANKNYTNING	11
6.1. Namn som är inlånade	12
6.2. Namn med genomskinlig betydelse	14
6.3. Namn efter helgon	17
7. NAMN PÅ INTERNATIONELLA HELGDAGAR OCH BORGERLIGA SVENSKA HELGDAGAR OCH HÖGTIDER	18
7.1. Namn som är lånord	19
7.2. Namn med genomskinlig betydelse	19
7.3. Andra namn på svenska borgerliga helgdagar och högtider	20
8. MORFOLOGI AV NAMN PÅ HELGDAGAR OCH HÖGTIDER	20
8.1. Enkla, avledda och sammansatta ord	21
8.2. Sammansättningar av olika ordklasser	22
8.3. Nummer av led i sammansättningar	22
8.4. Särskrivning eller sammanskrivning?	22
9. SEMANTIK AV NAMN PÅ HELGDAGAR OCH HÖGTIDER	22
10. NAMN PÅ VECKODAGAR OCH MÅNADER	23
10.1. Analys av namn på veckodagar och månader	26
11. SLUTSATS	29
12. LITTERATUR	31

1. INLEDNING

Varje land har sin egen tradition och kultur som kan betraktas genom språk. I språket finns det många detaljer som avslöjar historisk utveckling och folkets seder och bruk. En del av språket som röjer detta är namn. Varför kallas dagarna före påsk *dymmelonsdag*, *skärtorsdag* och *långfredag*? Är orden *påsk* och *jul* svenska ord? Varför kallar man den sjätte januari för *trettondag jul*?

Detta magisterarbete handlar om namn på svenska helgdagar och högtider. Fokus ligger på det språkvetenskapliga, men etnologi och religion är viktiga element av forskning om helgdagar och högtider. Förklaringar till några namn är förbundna antingen med etnologi eller med religion (kristendomen). Sverige firar många helgdagar som andra europeiska kristna länder, men det finns några viktiga skillnader, speciellt inom namnen.

I början av magisterarbetet presenteras disciplin och organisation som forskar om namn. Den gren av vetenskapen som forskar om namn kallas för namnforskning eller onomastik. Mest forskning finns på ortnamn och personnamn. Den nordiska samarbetsorganisationen för namnforskning heter NORNA. Trots att det inte finns speciellt område som forskar om namn på helgdagar och högtider, finns det uppgifter om deras ursprung och betydelse. För att skriva om namn på svenska helgdagar och högtider inkluderades böcker från olika områden, t.ex. religion, etnologi och språkvetenskap.

För att förstå betydelse av namn på helgdagar och högtider bättre, definieras termer helgdag och högtid i allmänhet. De hänvisar till ett firande av något speciellt, ej vardagligt.¹ Det kan vara händelser i kristendomen eller viktiga händelser i människors liv. Helgdagar kan vara kyrkliga eller borgerliga. Vidare, några helgdagar är *röda dagar*, dvs. arbetsfria. Från språklig sida kan det vara problematiskt när man skriver namn på helgdagar och högtider. Den största diskussionen är om jul och påsk eftersom de anses vara de viktigaste kristna helgdagarna och ofta är de skrivna med stor bokstav.²

¹ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>, <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 20:e februari 2016.

² <http://dinsvenska.se/namn-och-titlar/ska-hogtider-som-pask-och-jul-skrivas-med-stor-bokstav/>, <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html?url=-27634753%2FCgi-bin%2Fsrf1%2Fvisasvar.py%3Fsok%3Djul%2Beller%2BJul%26svar%3D51923&sv.url=12.c17e514db30b2a810ea> den 20:e februari 2016.

Böcker om ortnamn presenterar en bra uppdelning och analys av namn. Men, detta mönster kan inte användas på namn på helgdagar och högtider. Namn på svenska helgdagar och högtider delas upp i två grupper. Den första gruppen omfattar alla namn med kristen anknytning. Namn inom denna gruppen delas vidare upp i tre kategorier: namn som är inlånade, namn med genomskinlig betydelse och namn efter helgon. Den andra gruppen omfattar alla namn på internationella dagar och borgerliga svenska helgdagar och högtider. På likadant sätt som i den första gruppen delas namn upp i den andra gruppen: namn som är lånord, namn med genomskinlig betydelse och andra namn på svenska borgerliga helgdagar och högtider.

Efter klassificering analyseras namnen morfologiskt och semantiskt. Förutom namn på helgdagar och högtider, analyseras här även namn på veckodagar och månader. Deras analys är baserad mestadels på etymologi eftersom de är antingen översatta eller tagna från latin. Namn på veckodagar och månader inkluderas i detta magisterarbetet eftersom de presenterar viktiga förbindelser mellan namn i svenska språket och latin, mytologiska världar och gammal historia. Deras analyser bekräftar att svenska språket har följt mönster i latin och romersk mytologi.

Denna forskning om namn på svenska helgdagar och högtider har visat att för fullständig tolkning måste hänsyn tas till etnologi och religion. Några namn hänvisar till tradition som förklarar själva namnen också. Få namn är inlånade. Alla dessa namn berättar, mer eller mindre tydligt, om språkhistoria som svenska språket delar med några andra språk och om kultur som Sverige delar med hela världen.

2. NAMNFORSKNING

Namn är en viktig del av språket. Man vill nämna allt som man kan se och uppleva i sitt liv. I Nationalencyklopedin står det att namn är ord avseende särskild individ (1990: 19). Det är en fackterm inom namnforskningen men i vanligt språkbruk har namn en betydelse och en användning till, som i frasen: "att veta namn på allt i naturen" (ibid.). Staffan Nyström definierar i sin bok namn som ord eller ordförbindelser som betecknar enskilda lokaliteter, personer eller saker (företeelser) (2013: 11). Alla namn har inom sig betydelser och förbindelser med viktiga drag, åtråvärda egenskaper och delar av språk-, livs- och världshistoria.

Även de gamla Grekerna och Romarna valde viktiga ord som namn. Namn på gudar visar detta, t.ex. namn på den grekiska vishetens och krigsgudinnan Athena (grek. Athē'nē, Athēna', Athēna'ia) betyder "någon som har visdom" (Nationalencyklopedin 1990: 70).

Som nämnt ovan, den gren av språkvetenskapen som forskar om namn med språkvetenskapliga metoder heter namnforskning eller onomastik (ibid.). Några av namnforskningens uppgifter är att förklara vad ett namn betyder, klarlägga hur gamla vissa namn är, beskriva olika sätt att bilda namn och presentera olika sociala och semantiska mönster i namngivningen.³ "På egennamn anläggs samma aspekter som på övrigt språkmaterial; de undersöks med hänsyn till fonologi, morfologi (namnbildning, böjning), etymologi, syntax, semantik, stilistik, kronologi, frekvens, geografisk och social spridning." (ibid.) Det främsta fokuset ligger på grammatiska och semantiska egenskaper av namn.

Ortnamns- och personnamnsforskning är de viktigaste delarna av onomastiken och det är där man har forskat mest. De tillhör till det äldsta språkliga materialet och har därför betydande intresse, inte bara för onomastiken, utan också för språkhistorien (ibid.). Ortnamn och personnamn kan visa den historiska utvecklingen av tal- och skrivform och hur och när dessa förändringar stabiliserades. Andra kategorier som beaktar namnforskning är namn på husdjur, båtar och andra forskaffningsmedel, äldre tiders vapen samt varumärken (ibid.). I sin bok delar Staffan Nyström upp namn i flera kategorier: ortnamn, personnamn, övriga namn, namn i den digitala världen och namn i fiktion (2013: 3-7). Varje kategori har inre namnuppdelningar, t.ex. kategori ortnamn delas upp i bebyggelsenamn, urbana namn, rurala bebyggelsenamnstyper, anläggningsnamn (artefaktnamn), naturnamn, ägonamn samt samiska, finska och meänkieliska ortnamn i Sverige. Namnforskning har nära kontakter med icke-språkliga discipliner inom främst det historiska och samhällsvetenskapliga området. Ortnamnforskningen har starka tvärvetenskapliga anknytningar, särskilt till arkeologi, kulturgeografi, historia och religionshistoria (ibid.). Å andra sidan är personnamnsforskningen främst förbunden med genealogi och demografi. Forskningen kring namn på svenska helgdagar och högtider är anknyten till etnologi och religion.

³ <http://www.nordiska.uu.se/snn/> den 25:e oktober 2015.

2.1. Viktiga termer inom namnforskning

Frågan om namngivning har grundläggande betydelse för namnforskning (ibid.). Namn kan tolkas antingen enligt förhållande till ordbetydelser eller enligt förhållande till verkligheten. Medan *ordsemantisk tolkning* är fokuserad på betydelser av ord som bygger upp namn, är *namnsemantisk tolkning* fokuserad på hur man kan relatera namnen till verkligheten (ibid.).

Andra viktiga termer för (egen)namnforskning är *namnbildning*, som innebär namngivning inom andra kategorier (t.ex. förnamn och husdjursnamn), och *namnval*, dvs. val ur en historisk framvuxen uppsättning namn (t.ex. "Stjärna som konamn".) (ibid.)

Socioonomastiken betraktar hur namngivningen förändras i förhållande till samhället och politiskt system och vilka namnvarianter som är mest populära, dvs. mer eller mindre modebetingad namngivning (Nationalencyklopedin 1990: 20). Litterär onomastik är en gren inom namnforskning som undersöker den roll som egennamn (främst personnamn och ortnamn) spelar i skönlitterära texter (Nationalencyklopedin 1990: 367). Egennamns betydelse har sedan gammalt beaktats i den litterära analysen, men på sista tiden beaktar man namn på olika platser också, särskilt i poesianalys (ibid.). Den litterära onomastiken är främst representerad i tyskt- och engelskt språkigt (amerikanskt) område. Sedan 1974 utges en specialtidsskrift *Literary Onomastic Studies* i USA. Men i Sverige, och i Norden i allmänhet, är litterära onomastiken svagt företrädd (ibid.).

"Tillämpad namnforskning är viktig inom både ortnamns- och personnamnsforskning." (Nationalencyklopedin, 1990: 20) En del av språkvården som är fokuserad på egennamn är Namnvård (ibid.). Mest utvecklad är ortnamnsvården, med en funktionell och en kulturhistorisk sida. Namnen skall vara unika inom sin namnbrukarkrets, t.ex. kommunnamn på riksnivå eller gatunamn på kommunnivå. Språkriktighet, både stavning och form, är viktig för ortnamns funktion (ibid.). Riksspråksnormer kan modifieras efter andra principer, t.ex. efter internationalisering som omfattar ord som används som lånard i flera språk (jfr. webbutgåvan av kroatisk webbplats för språk⁴). Exempel är stavningsändringen av Hälsingborg till Helsingborg och Skånska och Skanska, där har svenska vokaler ä och å ersatts med e och a. Institutet för språk och folkminne och

⁴ <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> 29:e februari 2016.

Namnårsgruppen ger på sina webbsidor många praktiska råd om stavning av olika namn med hänsyn både till tradition och till förändringar som moderna tider kräver.⁵ ”På internationell nivå bedrivs omfattande namnvård och namnplanering inom ramen för FN-organet UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names).” (Nyström 2013: 19) Även namnens uttal är viktigt inom ortnamnsvården. Idag rekommenderas att uttalet bör tendera mer åt det språkliga eller regionala än det genuint dialektala (Nationalencyklopedin 1990: 21). Personnamnsvården har inte så stor roll som ortnamnsvården. Idag är toleransen större än förr, men stavning och uttal av personnamn, både inhemska och utländska, kan fortfarande vålla problem. Skydd och byte av efternamn, förnamn och mellannamn regleras av namnlagen (1982: 670)⁶.

2.2. NORNA

Namnforskningen har stor roll inom den nordiska språkvetenskapen (Nationalencyklopedin 1990: 20). Professorer i namnforskning och ortnamnsforskning finns vid universiteten i Uppsala, Helsingfors, Köpenhamn och Oslo. Namnarkiv med rika samlingar finns i alla de nordiska länderna och nordiska arkiv betraktas som mönster för andra länder (ibid.).

En internationell samarbetsorganisation för namnforskning är International Council of Onomastic Sciences (ICOS) med säte i Belgien (ibid.). Inom Norden verkar Nordiska samarbetskommittén för namnforskning (NORNA). Kommittén grundades 1971 och består av sju medlemmar (med suppleanter) från följande länder: Sverige, Danmark, Norge, Finland, Island, Färöarna och Grönland.⁷ Medlemmar och suppleanter är ledande forskare inom detta område. För perioden från 2012 till 2016 utgörs kommittén av följande medlemmar och suppleanter: Maria Löfdahl och Emilia Aldrin (Sverige), Rikke Steenholt Olesen och Birgit Eggert (Danmark), Inge Særheim och Gudlaug Nedrelid (Norge), Terhi Ainiala och Pamela Gustavsson (Finland), Hallgrímur J. Ámundason och Guðrún Kvaran (Island), Anifunnur Johansen och Kristin Magnussen (Färöarna) och Nuka Møller och Lisathe M. Kruse (Grönland) (ibid.). De är viktiga forskare inom namnforskning

⁵ <http://www.sprakochfolkminnen.se/> , <http://www.lantmateriet.se/sv/Om-Lantmateriet/Samverkan-med-andra/Namnvarsgruppen/> den 25:e oktober 2015.

⁶ <https://lagen.nu/1982:670> den 24:e oktober 2015.

⁷ <http://www.norna.org/?q=content/vad-%C3%A4r-norna> den 25:e oktober 2015.

och deras verk presenteras på kongresser och symposier. Organisationens mål är att främja onomastisk forskning i de nordiska länderna och att uppmuntra samarbete mellan nordiska forskare (ibid.). Vart femte år organiserar NORNA namnforskarskongresser och mellan kongresserna organiseras symposier, vanligen ett eller två per år. Föredrag från symposier och kongresserna presenteras i serien NORNA-rapporter och i tidskriften *Namn och bygd*. Denna tidskrift (med undertiteln *Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning*) är världens äldsta och länge enda specialtidskrift för namnforskning (Nationalencyklopedin 1990: 20). Skriften grundades 1913 av Jöran Sahlgren och ges numera ut av Gustav Adolfs Akademien i Uppsala (ibid).

Många av de forskare som deltar i NORNAs verksamhet arbetar vid Uppsala arkiv eller Uppsala universitet. Institutionen för nordiska språk har Seminariet för nordisk namnforskning och där undervisar professorer och forskare som är experter på namnforskning. De är Staffan Nyström, Thorsten Andersson, Jonathan Adams, Lena Peterson, Svante Strandberg och Lennart Elmevik.⁸ Förutom dem är viktiga namnforskare Elof Hellquist, författare till *Svensk etymologisk ordbok*, och Jöran Sahlgren, redaktör för *Namn och bygd* mellan åren 1913 och 1969 (Pamp 1988: 14). Alla andra svenska namnforskare finns i Nordiskt namnforskarregister på NORNAs webbsida.⁹

3. HELGDAGAR OCH HÖGTIDER I SVERIGE

Helgdagar och högtider i Sverige är likadana som i andra västeuropeiska och kristna länder. Dessa dagar är fast förbundna med tradition, religion och händelser som påverkat hela världen. Forskning kring helgdagar och högtider tillhör mestadels etnologi och religion. En av de största experterna på svenska högtider och helgdagar är etnologen och prästen Nils-Arvid Bringéus. Han har ägnat sig åt studier av innovationer, seder, folkkonst, bildbudskap och kosthållning. Bringéus har haft en stor roll i nordisk etnologi under 1970- och 1980-talen, bl.a. som redaktör för *Ethnologia Scandinavica*.¹⁰ Även om hans böcker är fokuserade på

⁸ <http://katalog.uu.se/orginfo/?languageld=3&orgld=HL7:1> den 25:e oktober 2015.

⁹ [http://manu9.manufrog.com/~nornaorg/?q=namnforskare&field_land_value\[\]=Sverige&title=&body_value](http://manu9.manufrog.com/~nornaorg/?q=namnforskare&field_land_value[]=Sverige&title=&body_value) den 25:e oktober 2015.

¹⁰ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/nils-arvid-bringeus> den 30:e oktober 2015 (Stadsbiblioteket Göteborg).

etnologi, kommer de att hjälpa i följande lingvistisk analys av namn på helgdagar och högtider.

I Svenska Akademiens ordbok står det att *helgdag* är kyrklig högtidsdag, festdag, dag som inom den kristna kyrkan firas genom offentlig gudstjänst och vila från arbete.¹¹ Medan SAOB visar mestadels religiösa betydelser och sammanhang, är helgdagarna i Bra böckers lexikon uppdelade i kyrkliga och borgerliga (1977: 289). De borgerliga och några av de kyrkliga helgdagarna kallades också *flaggdagar* därför att man flaggar. Exempel på flaggdagar är Sveriges nationaldag, Nobeldag, midsommardag och kronprinsessans födelsedag. Om man inte arbetar på helgdagar, då kallar man också dessa dagar *röda dagar*. Vidare kan man skilja mellan *fasta helgdagar*, som man alltid firar på samma datum (t.ex. jul) och *rörliga helgdagar* (t.ex. påsk och pingst) (ibid.). I Sverige firar man två borgerliga helgdagar: första maj och nationaldagen (den 6:e juni). I början av 1960-talet etablerades termen *klämdag* (Swahn 2007: 9). I SAOL står det att det är dagen mellan närliggande lediga dagar.¹² Medan påsk och pingst ger inga klämdagar, ger Kristi himmelfärdsdag alltid en klämfredag (ibid.). Idag finns Lagen om allmänna helgdagar (1989:253) som nämner och föreskriver allmänna helgdagar och, när det är möjligt, deras datum.¹³ Förutom att de är föreskrivna i lag, är de också arbetsfria. Dessa helgdagar är: nyårsdagen, trettondag jul, långfredagen, påskdagen, annandag påsk, Kristi himmelfärdsdag, pingstdagen, nationaldagen, midsommardagen, alla helgons dag, juldagen och annandag jul.¹⁴

Högtider är förbundna med helgdagar, men de anger också viktiga händelser i människors liv. Till skillnad mot helgdagar tar SAOB i dessa fall upp olika betydelser. Den första beskrivningen av högtider är fokuserad på religion och sedan är de följande beskrivningarna fokuserade på andra viktiga händelser och upplevelser i människans liv. Nationalencyklopedin beskriver högtid som något som i allmän eller speciell bemärkelse går utöver eller skiljer sig från livets vardag.¹⁵ Definitioner som noggrant särskiljer helgdag och högtid kunde jag inte

¹¹ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 30:e oktober 2015 .

¹² http://sok.saol.se/Saol13_Sidor2.pl den 3:e november 2015.

¹³ <https://lagen.nu/1989:253> den 30:e oktober 2015.

¹⁴ <https://lagen.nu/1989:253> den 30:e oktober 2015.

¹⁵ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/h%C3%B6gtid> den 30:e oktober 2015

(Stadsbiblioteket Göteborg).

hitta i tillgänglig litteratur. Ibland är dessa två olika händelser utan förbindelser (t.ex. mors dag), men ibland är de samstämmiga (t.ex. jul och påsk). Det kan också vara så att förbindelsen är djuptrotad i tradition eller religion, men högtiden blir komersiell idag (t.ex. alla hjärtans dag). Högtider kan delas upp i olika kategorier. Nils-Arvid Bringéus skriver om *livets* och *årets högtider* i böckerna *Livets högtidsdagar* och *Årets festdagar*. Livets högtider omfattar alla viktiga händelser i livet för en individ mellan födelse och död och begravning. Några av dem är barndop, konfirmation, svensexå och möhippa, bröllop, silver- och guldbryllup, separationsritual och namnsdagen. För namnforskning är de mest intressanta namnsdagar. Årets högtider omfattar alla helgdagar, både kyrkliga och borgerliga, under året. Den största skillnaden mellan livets och årets högtider är att livets högtider gäller för en individ medan årets högtider gäller för hela samhället. Andra högtiders kategorier är *regionala högtider* (de som man bara firar i en viss del av Sverige) och högtider från andra religioner.

3.1. Etnografiska och religiösa uppgifter om viktiga helgdagar

Namn på några helgdagar är förbundna med deras tradition och med religion. I dessa fall är namnforskning och etymologi, eller lingvistik som övergripande term, förenad med etnologi och religion. Etnografiska och religiösa uppgifter om några helgdagar är viktiga för namntolkning eftersom namn hänvisar till någon händelse, person eller tradition.

Nils-Arvid Bringéus skrev att julen är årets största helg i Sverige (2006: 120). Perioden före julen kallas *advent* och den omfattar fyra söndagar. Under hela december firar man olika helgdagar (t.ex. lucia) och julperioden slutar med den trettonde januari, så kallad *tjugondedag Knut*.

Trots att det största antalet av svenskarna tycker att julen är den viktigaste helgdagen, hävdar kyrkan att påsken är den viktigaste helgdagen (Löfström 1981: 7). Påskens motsvarighet till advent är fyrtiodags perioden som kallas *fastan*. Påskens stora betydelse kan man se på de många helgdagar som kommer före och efter påsk, t.ex. askonsdag, Mariabebådelsedag, skärtorsdag och Kristi Himmelfärdsdag. Dessa dagar förbereder inför påsken och firar efterföljande händelser i Kristus liv och död.

En helgdag och högtid som är typisk bara för skandinaviska länder är midsommar. "Midsommar är utan jämförelse årets mest svenska helg, och midsommarstången är jämte dalahästen den främsta Sverigesymbolen." (Bringéus 2006: 80) Midsommar firas till minnet av Johannes Döparen, men den firas inte regelmässigt den 24 juni på Johannes Döparens dag utan på närmast liggande lördag (Bringéus 2006: 80). Emellertid, midsommar är mer förbunden med hedniska riter än med kristen tro. Förr ansågs den vara laddad med särskild kraftfull magi och det finns mycket folktro som beskriver detta (Schön 1998: 51–53). Midsommarens symbol är idag som bekant majstången eller midsommarstången (Schön 1998: 54). Ordet *majstång* syftar inte på månaden maj utan har samband med ett plattyskt verb som betyder "smycka med grönt" (Schön 1998: 54).

Under hela året firas många helgdagar, beroende på tradition och hur troende man är. Men, de flesta svenskar firar de två stora religiösa helgdagarna, julen och påsken, eftersom de är en del av den svenska traditionen. Midsommar har inga förbindelser med religion men den är mest representativa helgdagen för att beskriva svensk kultur, tradition och sätt att leva.

4. NAMN PÅ HELGDAGAR – STOR ELLER LITEN BOKSTAV?

Namn på helgdagar skriver man på olika sätt i olika språk. Namn på helgdagar och högtider skriver man i svenska språket med liten begynnelsebokstav (Svenska skrivregler 2008: 125-126). Detta gäller månader, veckodagar och särskilda helg- och kalenderdagar (t.ex. *advent, första maj, annandag jul*). Beteckningar som innehåller ett egennamn, när de syftar på (en del av) helgdagar skriver man också med liten begynnelsebokstav (*Lucia, valborg*). Å andra sidan, stor bokstav används i *Kristi himmelfärdsdag, Jungfru Marie bebådelsedag, Gustav Adolfs-dagen*. Om man menar "dagen då NN har namnsdag" används också alltid stor bokstav, t.ex. *Larsdagen* (ibid.). Vidare, ord i flerordiga hälsningsfraser vid högtider och liknande skrivs gement, t.ex. *Jag vill önska dig glad jul!*

Oberoende av dessa regler, händer det ofta att namn på helgdagar och högtider är skrivna med stor bokstav i litteratur (skönlitteratur, almanacka). Facklitteratur om tradition och språkhistoria följer dessa regler men i böcker om religion står det namn på helgdagar med stor bokstav. Även på jul- och påskkort

står det jul och påsk med stor bokstav och många svenskar skriver namn på dessa helgdagar på detta sätt.¹⁶

5. NAMN PÅ SVENSKA HELGDAGAR OCH HÖGTIDER

Analys av svenska namn på helgdagar och högtider kommer att omfatta några helgdagar och några högtider under året. Av livets högtider kommer orden *möhippa* och *svensex* att förklaras. Listan inkluderar viktiga kristna helgdagar, borgerliga helgdagar och några internationella och regionala svenska helgdagar.

Exempel på namnanalys finns i böcker om ortnamn. Ortnamn brukar vara uppdelade i olika kategorier och sedan beskrivna. Exempel på detta är Drougges bok (2001) som beskriver namn enligt det objekt de syftar på, t.ex. bebyggelse namn, naturnamn och kulturnamn. Pamps gruppering är fokuserad på morfologi (ordbildning) och han klassificerar namn enligt efterled, t.ex. *-hem*, *-tuna*, *-by* (1988: 23). Dessa uppdelningar kan inte vara mönster för namn på helgdagar och högtider men de kan hjälpa i analysen. De visar olika sätt hur man kan klassificera namn. Grupper kan skapas enligt likadana efterled i namn eller enligt något annat gemensamt drag.

Namn på helgdagar och högtider delas upp i olika kategorier med avseende på vetenskapligt perspektiv. De delas upp ur ett etnologiskt (t.ex. årets- och livets festdagar), religiöst (almanacka) eller lingvistiskt perspektiv. Det sista perspektivet omfattar analys med fokus på morfologi och semantik.

Klassifikation i detta magisterarbete kommer att omfatta alla dessa perspektiv, men det främsta fokuset kommer att vara på lingvistik. Först och främst delas alla namn på helgdagar och högtider upp i två huvudgrupper beroende på vilken typ av helgdagen / högtiden åsyftar. Den första gruppen omfattar alla namn med kristen anknytning och den andra gruppen omfattar namn på internationella dagar och borgerliga svenska helgdagar och högtider. Inom dessa grupper kommer inre kategorier att skapas.

¹⁶ Jag tackar Björn von Muszynski, lärare i svenska språket, för denna information.

Schema på uppdelning av namn på svenska helgdagar och högtider

Namn på svenska helgdagar och högtider	
Namn med kristen anknytning	Namn på internationella dagar och borgerliga svenska helgdagar och högtider
Namn som är inlånade t.ex. <i>påsk, advent, pingst</i>	Namn som är lånord - översättningslån: <i>kattens dag, internationella kvinnodagen,</i> - direktlån: <i>Halloween</i>
Namn med genomskinlig betydelse t.ex. <i>våffeldag, dymmelonsdag</i>	Namn med genomskinlig betydelse t.ex. <i>midsommar, svensexa, möhippa</i>
Namn efter helgon t.ex. <i>lucia, valborg, mårten</i>	Andra namn på svenska borgerliga helgdagar och högtider t.ex. <i>Sveriges nationaldag, Nobeldag</i>

6. NAMN MED KRISTEN ANKNYTNING

Namn på svenska helgdagar och högtider är uppdelade i två stora grupper. Det första kriteriet är förbindelse med kristendomen, samhället och staten. I den första gruppen ingår namn med kristen anknytning (t.ex. *jul, skärtorsdag, luciadagen*) och i den andra gruppen ingår namn på internationella dagar och borgerliga svenska helgdagar och högtider (t.ex. *internationella kvinnodagen, Sveriges nationaldag*). Inom första gruppen finns det tre kategorier: namn som är inlånade (t.ex. *jul, påsk*), namn med genomskinlig betydelse (t.ex. *trettondag jul, långfredag*) och namn efter helgon (t.ex. *Knutdag, luciadag*). I den första kategori finns det fyra namn på helgdagar, dvs. tre helgdagar *jul, påsk* och *pingst* samt perioden före jul som kallas *advent*. Trots att det finns många teorier om julens ursprung, man kan inte konstatera med säkerhet vilket är dess modell¹⁷ ("källord"). Den andra kategorin består av namn med genomskinlig betydelse (t.ex. *semmeldag, skärtorsdag*). Då analyseras namnen ur semantiskt perspektiv. Det betyder att namn hänvisar till en tradition typisk för denna helgdag. Ett exempel är

¹⁷ <http://dizbi.hazu.hr/object/view/10991> term *modell* den 9:e mars 2016.

semmeldag som hänvisar till att det är tradition att äta semlor denna dag. Namn som *julafton* och *annandag påsk* tillhör både den första och den andra kategorin, men för sammanhangets skull ingår de i den andra kategorin. I den tredje kategorin finns helgdagar som har namn efter helgon (t.ex. *Lucia*). Denna kategori omfattar alla namnfirande dagar i allmänhet. Lista på alla namnsdagar finns i almanackan. Bra exempel är Bengt af Klintbergs bok *Namnen i almanackan* som omfattar inte bara bibliska namn, utan dessutom namn på nordiska sagohjältar och kungar och drottningar.

Några helgdagar har olika namnvarianter och därför tillhör de olika kategorier. Ett exempel är *Staffans dag* eller *annandag jul* som firas den 26:e december. Om man skulle säga Staffans dag då tillhör namnet den tredje kategorin som omfattar alla helgdagar som har namn efter helgon. Å andra sidan tillhör annandag jul kategorin med namn med genomskinlig semantik.

6.1. Namn som är inlånade

Inlånade namn är *advent*, *jul*, *påsk* och *pingst*. Deras ursprung kan man hitta i *Etymologisk ordbok*, *SAOB*, *Ord med historia* och liknande ordböcker som är fokuserade på ordens ursprung. Svenskan har lånat och anpassat ord från latin, grekiska och hebreiska. Men trots att de är källspråken, är orden ibland tagna från andra språk som har lånat ord från källspråk. Mestadels är det lågtyska som är geografiskt och språkligt närmare svenska än latin eller grekiska.

Ordet *advent* kommer från latinets *adventus* ("ankomst") till verbet *advenire* ("anlända") (Svensk etymologisk ordbok 1980: 4; Bergman 2003: 13). Substantivet *adventus* är egentligen förkortning av *adventus Christi – Kristi ankomst* eller *tillkommelse* som det hette förr i tiden (Bergman 2003: 24). Ordet *advent* har använts sedan fornsvensk tid.

Trots att man kan spåra ordet *jul* tillbaka till några hundra år efter Kristus födelse, är ordets ursprung okänt (Bergman 2003: 157-158). Före kristendomens införande var jul en beteckning för nordbornas midvinterfest. Sedan flyttades termen över på den kristna högtiden. Även om det inte finns någon säker etymologi, finns det några teorier om möjliga förklaringar. Inge Löfström i sin bok *Julen i tro och tradition* beskriver dessa olika teorier (1981: 24–25). Olof Rudbeck, som levde på 1600-talet, trodde att *jul* kommer av *hjul*. Han tänkte på årets kretslopp och det kan ju liknas vid ett hjuls rörelse. Andra 1600-talslärdade hade

annorlunda tolkningar. Någon förmodade att ordet kunde vara en vinterparallel till sommarmånaden juli. Ytterligare förklaring är att människor vid offerfesterna om vintern upphävde glada rop som lät som *ju-ju* och som återklingar i ordet *jul*. Några dåvarande språkforskare trodde att jul kommer från ett gammalt fransk ord för glädje, *joly*, som vikingarna har lärt sig i Normandie. Om man går ett steg tillbaka, finner man det ordet i latinets *joculus*, som betecknar skämt och glam. Schön nämner i sin bok betydelser av ordet *jul*. "Bland de många förslagen kan nämnas *vändning* eller *festernas fest* eller *snöstormarnas tid*." (Schön 1998: 15). Även om man inte kan förklara ordets ursprung, finns det bevis för att ordet är gammalt och att dess ursprung intresserade även de gamla språkforskarna.

Till skillnad från ordet *jul*, kan ordet *påsk* följas genom språkhistoriskt utveckling. *Påsk* är ursprungligen ett hebreiskt ord (Löfström 1983: 22). I berättelsen om befrielsens natt i Egypten står det att dödsängeln gick förbi de israeliska hemmen eftersom deras dörrar var märkta med offerlammets blod (ibid.). Det verb som står i grundtexten är *pesach* vilket betyder "gå förbi", "skona". Av detta verb bildades substantivet *pesach* och därav kom den latinska formen *pascha* (som uttalas *paska*). Av denna form kom det svenska ordet *påsk*. Men under sin långa resa har ordet bevarat latinets långa *a* och det svenska ordet, *påske*, var i sin äldsta form tvåstavigt (Bergman 2003: 469).

Ordet *pingst* har grekiskt ursprung. Det grekiska räkneordet *pentekosté* betyder "femtionde", underförstått dagen efter påsk (Wessén 2002: 331). I den äldsta lågtyskan (900-talet) har ordet formen *pinkkoston* (Bergman 2003: 469). I den medeltida lågtyska har ordet formen *pinkesten*, *pinxter(en)* och från denna formen kommer ordet *pingst* (ibid).

Orden *advent*, *påsk* och *pingst* har svenskan tagit från de latinska, hebreiska och grekiska språken. På dessa språk är de äldsta bibliska texter skrivna. Svenskan har lånat in betydelse och ord. Under historien har namnen anpassats till det svenska språket (fonologiskt och grafiskt) och deras främmande ursprung är inte synligt.

6.2. Namn med genomskinlig betydelse

”Semantiken är studiet av språkliga uttrycks betydelse eller mening.”¹⁸ Inom språkvetenskapen har semantiken ofta betraktats som studiet av ordbetydelser, dvs. studiet av relationer mellan ord och begrepp. Den semantiska analysen av namn på helgdagar och högtider kommer att undersöka betydelsen av ord och förhållandet mellan ord och begrepp.

Namn inom denna gruppen kan ha delvis genomskinlig betydelse (t.ex. *dymmelonsdag*, *långfredag*) och genomskinlig betydelse (t.ex. *annandag jul*, *trettondag jul*). Namn på dagar i stilla veckan har delvis genomskinlig betydelse.

Antal helgdagar vars namn består av leden *-dag* eller *-afton* är väldigt stort. Namn på *annandag påsk* och *annandag jul* är enkla exempel som visar förbindelser mellan ord och betydelse. Annandag påsk och annandag jul är första dag efter påsk och jul. *Trettondag jul* följer detta mönster också. Trettondagen firas den sjätte januari och utgångspunkt för namnet är antalet dagar efter jul. Dagen hyllas till minne av de tre vise männen som har kommit till Jesus tretton dagar efter hans födelse (Leandersson, Weichbrodt 2004: 123). Andra varianter av namn på denna helgdag är *tre helliga konungars dag*¹⁹ och *farängladag* (jfr. webbutgåvan av Nationalencyklopedin). Denna andra variant hänvisar till folketro att de döda som firar jul tillsammans med sina levande släktingar återvänder denna dag till sina gravar. Mest vanligt namn av de tre är *trettondag* eller *trettondag jul*. I Norge och Danmark kallas helgdagen alltjämt *helligtrekongersdag* (Bringéus 2006: 17). Ett exempel till är *tjugondag Knut* eller *tjugondagen* som firas den trettonde januari. Denna andra helgdag bekräftar förklaringen varför trettondag jul är vanligare än tre helliga konungars dag. Fokus ligger på Jesus födelse och denna dag är utgångspunkt för de andra helgdagarna. Förutom dessa helgdagar, ingår *julafton* och *påskafton* också i denna grupp. De hänvisar till kvällen före helgdagen, t.ex. julafton firar man på kvällen den 24:e december.

Helgdagar med namn som har ledet *-dag* finns mestadels från jul till pingst. Tiden som omfattar fyrtio dagar före påsken heter *fastan* eftersom man då äter mindre. Det svenska ordet *fastlag* kommer via danskan från det plattyska ordet

¹⁸ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/semantik> den 12:e november 2015 (Stadsbiblioteket Göteborg).

¹⁹ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 22:a november 2015.

Fastel-avent (Fasten-abend) och betyder ordagrant "aftonen före fastan" (Löfström 1984: 25). I början var det bara kvällen före askonsdagen man avsåg. Senare utsträcktes tiden till tre dagar: fastlagssöndag, fastlagsmåndag och fastlagstisdag. Sista onsdag före fastan heter *askonsdag*. "Benämningen kommer av att de som på ett synbart sätt ville göra bot strödde aska på sina huvuden denna dag." (Löfström 1984: 33) Fastlagstisdagen är sista dag före fastan och denna dag har flera namn: *fet-tisdag*, *vita tisdag* (i Småland och på Öland), *semmeldag* och *stenkaketisdag* (Löfström 1984: 27). Enligt Bringéus fastlagssöndag och fastlagsmåndag kallades också *fläxksöndag* och *bullamåndag* (Löfström 1984: 27). Detta visar att namn var förknippade med mattraditioner och sedvänjor. Före påsk är *Marie Bebådelsedag*, *vårfrudag* eller *våffeldag* som man firar på den söndag som infaller mellan den 22:a och 28:e mars. Då hyllar man Maria och ängeln Gabriels besök hos henne. Denna dag brukar man att äta våfflor och därför kallas också dagen *våffeldag*.

Enligt Svenska kyrkan kallas veckan efter påskdagen för *påskveckan* och veckan före påskdagen *stilla veckan*²⁰. Under stilla veckan har varje dag sitt namn. Löfström i sin bok *Påskan i tro och tradition* förklarar betydelser av några dagar i stilla veckan. Söndag före stilla veckan heter *palmsöndag* (1984: 58–59). Namnet hänvisar till palmblad med vilka folk hälsade Jesus när han kom till Jerusalem ridande på en åsna (Mellander Fogelberg 2013: 53). Onsdagen bär sedan gammalt benämningen *dymmelonsdag* (Löfström 1984: 59). "Namnet har sammanband med bruket att vira tyg kring kyrkklockornas kläppar för att de skulle ljuda dovt." (ibid.) De blev *dumba* (arkaisk form från bibelspråket)²¹, dvs. stumma och därav kommer ordet *dymmel*. Skärtorsdagens namn kommer av verbet *skära* som betyder "rena" (Löfström 1984: 59). Det är förbundet med tradition att rena sig kroppsligt och andligen inför högtiden. Långfredagens namn hänvisar till långdragen sorg på Jesu dödsdag²². I Limans bok *Påskens ABC* står det en lista på alla andra varianter av namn på dagar under stilla veckan (1973: 42–43). Måndag kallas *korvmåndag*, *svarta måndag*, *vita måndag*, *blåmåndag*, *frimåndag*, *latmåndag*, *askemåndag*, *magermåndag* och *sultenmåndag*. Andra varianter för

²⁰ <https://www.svenskakyrkan.se/pask> den 22:a februari 2016.

²¹ https://archive.org/stream/svensketymologis00hell/svensketymologis00hell_djvu.txt (uppslagsord *dumbe*) den 22:a februari 2016.

²² <http://www.nordiskamuseet.se/aretsdagar/langfredag> den 22:a februari 2016.

tisdag är *svarta tisdag*, *vittisdag*, *stenkaketisdag/stinnkaketisdag*, *slinketisdag*, *fettisdag*, *fläsktisdag*, *asktisdag*. För onsdag står det *dymmelonsdag*, *askonsdag*, *klockonsdag* och *struntonsdag*. *Skärtorsdag* och *långfredag* är de enda namn för dessa två dagar. Lördag brukar att kallas *påsklördag*, *skittelördag*, *stumpelördag*, *stäckylördag* och *piskelördag*.

Som nämnt ovan, hänvisar några namn till mattraditioner och sedvänjor (t.ex. namnet *stenkaketisdag* sammanhänger med att kakorna som gräddades den dag ursprungligen gräddades på upphettade stenar)²³. Färger hänvisar till symbolik inom religion (t.ex. vitt är glädjens färg i kyrkan)²⁴, mattradition (*vittisdag* syftar på det vita mjölet)²⁵ och tradition i samhället (t.ex. *blåmåndag* "har troligtvis fått sitt namn av att hantverksgeällernas lediga måndagar kallades *blå måndagar* och av att kyrkorummet denna dag kläddes i blått")²⁶. Andra namn är förbundna med sedvänjor inom samhället och kyrkan (t.ex. enligt Runeberg skulle man på *skittelördag* tvätta och skura så allt är rent till påskdagen)²⁷. Emellertid, förklaringar för några namn kunde jag inte hitta i tillgänglig litteratur.

De första fem söndagarna efter påsk har namn förbundna med gamla religiösa seder och bruk. Dessa namn är översatta från latinska namn och de symboliserar eller hyllar någon eller något (Löfström 1984: 94–96). Den första söndagen kallas för *vita söndag*. De nydöpta hade burit vita kläder hela veckan, men då skulle de vara vanliga församlingsmedlemmar och lade av dräkterna i och med denna söndag. Även hela veckan efter påsk kallas också *den vita veckan* eller *de pånyttföddas vecka* (Dahlby 1962: 43). Andra söndag kallas *den gode herdens söndag* och för tredje söndag står det *jubilate* som hänvisar till Ps. 66:1 "Jublen till Gud, alla länder." (Löfström 1984: 95). För fjärde söndagen står det *Växande i tro*. Femte söndagen efter påsk kallas *bönsöndagen* eftersom det är en gammal tradition att dagarna före Kristi Himmelfärdsdag skulle ägnas speciellt åt bön. Alla dessa namn på söndagarna är direkt översatta från latin. *Kristi himmelfärdsdag* firas 40 dagar efter påsk och namnet visar att Kristi färdas till

²³ <http://www.kalmarlansmuseum.se/jenny-nystrom/jennys-hogtider/var/fastlagen/> den 27:e februari 2016.

²⁴ <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=654868> den 22:a februari 2016.

²⁵ <http://www.nordiskamuseet.se/aretsdagar/fettisdagen> den 27:e februari 2016.

²⁶ <http://www.nordiskamuseet.se/aretsdagar/fettisdagen> den 27:e februari 2016.

²⁷ <http://runeberg.org/wefolkdikt/0101.html> den 27:e februari 2016.

himmeln denna dag. Alla dessa namn hänvisar till förbindelser med lång tradition och religion. De berättar om både tidigare och nuvarande seder och bruk.

Ett exempel till på ordbildning och semantiska förbindelser är namn på *kyndelsmässodagen* som firades på den 40:e dagen efter jul, den 2:a februari (Uddenberg 1997: 20). "Ordet *kyndelsmässa* kommer av det svenska dialektordet *kyndel* som betyder "ljus", "bloss". (ibid.) Ordet *mässa* har svenska språket fått från tyskan i två betydelser: "varumässa" och "gudstjänst" (Henrikson 1989: 289). Av dessa två betydelser är *kyndelmässa* förbunden med *gudstjänst*. *Kyndelmässa* firades särskilt i sydvästra Sverige där man kallade helgen *lillajul*, men idag har firandet av denna helgdag nästan försvunnit.

Den 14:e februari har flera namn: *Sankt Valentins dag*, *Valentindag* och *alla hjärtans dag*. Namnen hänvisar antingen till helgonet eller till hjärta, symbol av kärlek. På likadant sätt är namnet på *alla helgons dag* (*allhelgona*) och *alla själars dag* byggda. Namnen hänvisar direkt till vem som dagarna är helgade åt. Namn på *alla hjärtons dag* ingår i båda grupper, men det finns i den första gruppen eftersom andra varianter (*Sankt Valentins dag*, *Valentindag*) är förbundna med kristendomen.

6.3. Namn efter helgon

Enligt almanackan firas varje dag en eller flera helgon. Men alla helgon är inte lika viktiga för svenskarna. Det som är mest berömt är helgonet Lucia som firas den trettonde december. Denna dag kallas *luciadagen*. Namnet *Lucia* kommer från det latinska ordet *lux* som betyder "ljus" (Liman 1971: 33). Men i december finns också andra helgon som var eller är viktiga för svenskarna. Staffan firades på annandagen, den 26:e december (Liman 1971: 44). Sällan säger man *Stefans* eller *Staffans dag* (Liman 1971: 9). Som det syns i namn – *annandagen*, ligger fokus mer på jul än på helgonet Staffan. Ett exempel till är *lilla julafton* eller *Tomasdagen*, på vissa håll dagen före julafton (Liman 1971: 30). *Knutdagen* (*tjugondagen*, *tjugondagen Knut*, den 13:e januari) och *Andersdagen* (den 30:e november) är förbundna med några talesätt och folktro: "Knut kör julen ut.", "Om Anders braskar, skall julen slaska." (Liman 1971: 37, 8). Förr firades *mickelsmässan* vid Mikaeli, den 29:e september. Festen har förlorat sin betydelse i den moderna och urbaniserade världen eftersom den var förbunden med jordbruk och lantliv. Förutom *mickelsmässan*, finns det två likadana helgdagar, *olsmässan*

och *larsmässan* som firades den 29:e juli och den 10:e augusti (Bringéus 2006: 91). De är helgade åt Sankt Olof och Sankt Lars. Dessa tre exempel visar att namnen är byggda på samma sätt: efter helgons namn kommer efterledet *-mässa*. Den 11:e november firar man den helige Martin och Martin Luthers dag. Det finns olika varianter av namn på dagen: *mårten*, *mårtensgås* och *Martindag*. Mårten är en biform av Martin (Uddenberg 1997: 97). Ett av dessa namn, *mårtensgås*, är förknippad med gås, en symbol av den helige Martin (Schön 1998: 64). Trots att den 11:e november bär namnet Martin, som i några andra exempel, så firar svenskar *mårtensgås* på aftonen före själva högtidsdagen (Schön 1998: 64). Dagen firas främst i Skåne. Den lördag som infaller mellan den 31:a oktober och den 6:e november är tillägnad alla helgon. Dagen heter *allhelgona* eller *alla helgons dag* (Schön 1998: 62, Bringéus 2006: 103). Dagen efter *allhelgona* heter *alla själars dag* och då hyllar man alla döda (Schön 1998: 62).

I slutet av april firar man valborg som är flaggdag. Helgonet Valborg har gett namn åt denna dag. "Valborg var ett helgon, det svenska namnet på en engelsk kungadotter som i samband med den anglosaxiska missionen i Tyskland på 700-talet blev abbedisa i klostret Heidenheim." (Uddenberg 1997: 52). I Tyskland kallas hon Walburg eller Walpurgis och svensk variant är Valborg.

Svenskar firar inte så särskilt många helgon vilket är förståeligt enligt deras protestantiska tro och tradition. Undantag är valborg och lucia (mårten firas huvudsakligen i Skåne). Annorlunda exempel är alla hjärtans dag och Jungfru Marie bebådelsedag (vårfrudag). Först och främst är de helgade åt Sankt Valentin och Jungfru Maria men det är inte synligt från dessa namn. Svenskar brukar fira alla hjärtans dag men det har börjat få en allt mer kommersiell betydelse.

7. NAMN PÅ INTERNATIONELLA DAGAR OCH BORGERLIGA SVENSKA HELGDAGAR OCH HÖGTIDER

Den andra gruppen omfattar namn på internationella dagar och borgerliga svenska helgdagar och högtider som firas i Sverige. I den här gruppen ingår också två av livets högtider, *svensex* och *möhippa*.

Namn på internationella dagar och borgerliga svenska helgdagar och högtider delas upp i tre inre kategorier: lånord (översättningslån, direktlån), namn med genomskinlig betydelse och andra namn på svenska borgerliga helgdagar och högtider.

7.1. Namn som är lånord

De flesta analyserade namn inom den andra typen är lånord. Dessa lånord delas upp i översättningslån och direktlån. Till skillnad från namn som är inlånade, har lånord lånat in betydelse och struktur, men de har svenska morfem. Namn på internationella dagar är översättningslån och de är bildade enligt mönstret i andra språk, t.ex. *första maj*, *internationella kvinnodagen*, *mors dag* och *fars dag*. Denna grupp tillhör alla internationella dagar som man firar både i Sverige och i världen. Lista på dessa dagar finns i Mellander Fogelbergs bok *365. Hela årets traditioner, folkstro och temadagar*. Några exempel är *världshälsodagen* (den 7:e april), *internationella blodgivardagen* (den 14:e juni), *potatisens dag* (den 26:e oktober) och *kattens dag* (den 2:a december). Dessa exempel visar att dagar omfattar olika områden och att namn på dagar kan bildas på olika sätt men betydelse är ofta likadan.

Direktlån är bara *Halloween* som är direkt taget från engelskspråkigt område. Ordet är en förkortning av *All Hallows Eve* och betyder "allhelgonaafton" (Schön 1998: 63).

7.2. Namn med genomskinlig betydelse

Inom båda stora grupper finns det namn med genomskinlig betydelse. Här kommer att analyseras *midsommar*, *svensex* och *möhippa*.

Midsommar kan vara medlem i den första gruppen, men hedniska betydelser är viktigare än kristna och därför är den i den andra gruppen. Midsommar firas under andra hälften av juni och den representerar början av sommaren. Själva namnet hänvisar till mitten av sommaren och ordet fanns redan i fornsvenskan (*mipsumar*)²⁸. Midsommar står också för tiden när solen står som högst på himlen, sommarsolståndet (ibid.).

Orden *svensex* och *möhippa* står inte för helgdagar, utan för livets högtider. Möhippa är en fest för en kvinna som ska gifta sig.²⁹ Ordet *mö* betyder "ung ogift kvinna, jungfru".³⁰ Ordet *hippa* är inte särskilt gammalt och det definieras

²⁸ <http://www.sprakochfolkminnen.se/folkminnen/handelser-i-almanackan/kalender/i-almanackan/handelser-i-almanackan/2014-05-23-midsommar-.html> den 22:a februari 2016.

²⁹ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 13:e november 2015.

³⁰ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 13:e november 2015.

som "festlig tillställning, kalas, fest"; oftast som "dylik tillställning med spritdrycker som viktigaste traktering" (ibid.). Den moderna möhippan uppstod runt 1900-talet, men själva avskedfesten för den blivande bruden är mycket äldre. Redan under förra hälften av 1500-talet förekom så kallade mökvällar – festlighet för bruden dagen före bröllopet (ibid.). Svenssexan är möhippans maskulina motsvarighet och det är en fest för en man som kommer att gifta sig. Ordet *sven* hänvisar till "ung, ogift man som inte hade haft sexuellt omgänge".³¹ Ordet *sexa* finns belagt redan på 1830-talet och syftade då på en lättare måltid vid sextiden på kvällen (Bondeson, Melen 1996: 123). Som möhippa, har svensexa sitt ursprung i en äldre tradition: svenkvällen eller svenaftonen. Svensexa var vanligt för borgerliga samhället. I folklig miljö var den inte så vanlig. Under 1800-talet omtalades de nästan bara i Skåne (i Sydsverige), där de ibland brukade kallas för *utsparksgillen* (ibid.). Namnet kommer från traditionen att den blivande brudgummen sparkas ut från festen medan de andra fortsätter att festa (Bondeson, Melen 1996: 124). Dessa namn, *möhippa* och *svensexa*, visar semantiska förbindelser mellan uttryck och verkliga livet och tradition.

7.3. Andra namn på svenska borgerliga helgdagar och högtider

Namn på borgerliga svenska helgdagar utgör en speciell kategori. Svenska borgerliga helgdagar och högtider hyllar viktiga händelser och personer samt att de symboliserar något viktigt för Sverige och svenskarna. Exempel på svenska borgerliga helgdagar och högtider är *Sveriges nationaldag* (den 6:e juni), *Samernas nationaldag* (den 6:e februari) och *Nobeldag* (den 10:e december)³².

8. MORFOLOGI AV NAMN PÅ HELGDAGAR OCH HÖGTIDER

Morfologi är läran om morfemen, deras varianter och grammatiska funktion.³³ Den omfattar ordbildningslära och böjningslära. Ordbildningslära är en del av grammatiken som är fokuserad på bildande av nya ord genom olika processer. De vanligaste processerna är avledning, förkortning och sammansättning (Nationalencyklopedin 1994: 470). "Böjningslära är den del av grammatiken som

³¹ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 13:e november 2015.

³² <http://www.nordiskamuseet.se/aretsdagar> den 27:e februari 2016.

³³ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/morfologi-%282%29> den 12:e november 2015 (Stadsbiblioteket Göteborg).

redovisar reglerna för ordens böjning, dvs. för de systematiska förändringar i ett ords form som har grammatisk funktion.” (Nationalencyklopedin 1994: 510–511)

8.1. Enkla, avledda och sammansatta ord

”Från morfologisk synpunkt kan majoriteten av namnen delas i enkla, avledda och sammansatta.” (Pamp 1988: 8) Enkla ord kan inte delas upp i mindre betydelsebärande enheter, t.ex. *påsk*, *jul* (Malmgren 1994: 82). ”En sammansättning är ett ord som kan delas upp i minst två huvuddelar som vardera innehåller minst ett rotmorfem.” (Malmgren 1994: 32). Det första ledet kallas för förled och det andra ledet är efterled (Malmgren 1994: 85). Exempel på sammansättningar är *trettondag*, *askonsdag*, *dymmelonsdag*, *möhippa* och *svensex*. Hos avledning fungerar bara en av huvuddelar som ett självständigt ord (Malmgren 1994: 24). Den andra huvuddelen existerar bara som del av ord (ibid.). Trots att det finns några exempel på avledning hos ortnamn (t.ex. Sännen (Sändan), ”Sändsjöan”, bildat till Sandsjön (Ståhl 1970: 49)), hos namn på helgdagar och högtider finns de inte.

Mest vanligaste sättet att bilda namn på helgdagar är sammansättning. Det finns olika sätt hur förled och efterled kan vara fogade. Mellan förled och efterled kan det förekomma -s-inskott, vokalinskott, förändring eller bortfall (Nationalencyklopedin 1994: 471). Olika litteraturer har olika termonologi. Maria Bolander skriver i sin bok om fogemorfem och nollmorfem (2005: 229). Mindre vanliga är kopulativa sammansättningar, i vilka inget av leden är överordnat och mellan de två leden finns streck. Exempel på förändringar, vokalinskott och kopulativa sammansättningar hos namn på helgdagar finns inte. I de flesta fall finns det ingenting mellan de två leden. Exempel på sådana sammansättningar är *dymmelonsdag*, *midsommar* och *julafton*. Några namn har -s-inskott mellan två led. Även om det finns några namn som *fastlagssöndag* och *fastlagsmåndag*, förekommer -s-inskott i de flesta fall hos namnsdagar. Emellertid, är detta inte en regel eftersom undantag finns hos bland annat namnsdagar. Alla namn på helgdagar vars efterled är -*mässa* har -s-inskott, t.ex. *kyndelsmässa*, *olsmässa* och *mickelsmässa*.

Det finns några namn på helgdagar som har olika varianter. Men trots att dessa namn är olika, är de bildade på samma sätt. I de flesta fall är de sammansättningar med samma typ av fogemorfem. Detta visar namn på dagar

under *stilla veckan*, t.ex. *dymmelonsdag* som är det vanligaste namn och varianter *askonsdag*, *klockonsdag* och *struntonsdag*.

8.2. Sammansättningar av olika ordklasser

Enligt efterledsordklass kan sammansättningar vara nominala, verbala, adjektiviska och participiella (Malmgren 1994: 39–43). Det betyder att andra ledet är substantiv, verb, adjektiv och participform av verb. När det gäller namn på helgdagar och högtider, är sammansättningar mestadels nominala, dvs. efterledet är ett substantiv. Hos namn på helgdagar kan det första ledet vara substantiv, adjektiv, verb eller nummer. I de flesta fall består sammansättningarna av två substantiv (*julafton*, *semmeldag*, *möhippa*) eller adjektiv och substantiv (*blåmåndag*, *långfredag*). Det finns få exempel på verb och substantiv (*skärtorsdag*) samt nummer och substantiv (*trettondag*, *tjugondag*, *annandag*).

8.3. Nummer av led i sammansättningar

De analyserade sammansättningarna består vanligtvis av två led (*svensex*, *trettondag*, *midsommar*). Ibland består de av tre led men då påpekar de en viss betydelse, t.ex. tid (*midsommarafton*). Trots att det är svårt att analysera namn på helgdagar lika noggrant som ortnamn, finns det ett mönster. Mest vanligaste efterledet är *-dag* och väldigt ofta är efterledet en av veckodagarna (t.ex. namnen på veckodagar under *stilla veckan*).

8.4. Särskrivning eller sammanskrivning?

Några namn på helgdagar kan skrivas på olika sätt och de har flera varianter. Helgdagen *allhelgona* kan också vara särskrivna och då kallas dagen *all helgona dag*. Å andra sidan är *alla själars dag* och *alla hjärtans dag* alltid särskrivna. Det finns några helgdagar som kombinerar sammanskrivning och särskrivning, t.ex. *annandag jul* och *annandag påsk*, *trettondag jul*, *tjugondag Knut*.

9. SEMANTIK AV NAMN PÅ HELGDAGAR OCH HÖGTIDER

Analysen visar att namnen på helgdagar och högtider är förbundna med sina betydelser. Från namn kan man lista ut vilka traditioner som är förbundna med denna dag och vilka betydelser dagen innebär. Exempel på detta är alla namn med genomskinlig betydelse; *palmsondag*, *svensex*, *trettondag jul*. Dessa

betydelser är oftast religiösa, men internationella dagar hyllar världsiga och vardagliga saker och händelser som är viktiga för människor också. Betydelser är ibland genomskinliga, men ibland består namn på helgdagar av ett gammalt ord som man inte använder ännu mer (t.ex. *dymmel*).

Hos namn på helgdagar är semantiken oftast tydlig och förståelig. Inom klassificering är grupper med namn med genomskinlig betydelse de största och många svenskar som har svenska språket som modersmål vet deras betydelser.

10. NAMN PÅ VECKODAGAR OCH MÅNADER

Bo Bergman förklarar i sin bok orden *dag* och *månad* (2007: 67, 226). Av det gemensamma germanska tidsordet *dag* finns i svenskan två former: *dager*, som är den gamla grundformen och *dag*, som är objektsform (Bergman 2007: 67). *Dager* betyder huvudsakligen "gryning", "dagsljus", "ljusskiftning" och *dag* betecknar "tiden från solens uppgång till dess nedgång, den ljusa tiden av dygnet". Ordet *månad* är ett gammalt samgermanskt ord som är släkt med *måne* (ibid.).

Namn på svenska veckodagar och månader har sitt ursprung i romerska och germanska mytologiska världar. Analys av namn på veckodagar visar att de är direkt översatta men med anpassning till nordisk mytologi.

På de nordiska språken har dagarnas namn inspirerats av romarnas kalender (Holtsmark 1970: 120). Namn på latin från måndag till söndag är *Lunae dies*, *Martis dies*, *Mercurii dies*, *Jovis dies*, *Veneris dies*, *Saturnni dies* och *Solis dies* (Bergman 2007: 104, 205, 226, 240, 334, 347, 352). *Lunae dies* och *Solis dies* har fått namn efter månen och solen. Andra dagar hänvisar till de viktiga romerska gudarna och en gudinna: Mars (krigsgud), Merkurius (handels- och köppmännens gud), Jupiter (högsta guden) och Venus (kärleksgudinna) (Willis 2006: 169). I urgermansk tid då veckodagarna översattes följdes romarnas mönster. De romerska gudarna ersattes med nordiska gudar. Första delen av namn på dagar hänvisar till gud, måne eller sol (t.ex. *torsdag* hänvisar till guden Tor) och sedan kommer ledet *-dag*. Undantag är *lördag* vars förled är genitiv av ett utdött substantiv *lögh* som betyder "bad", "tvätt" (Bergman 2007: 205). Det finns också tillhörande verb, *löga*³⁴, som har nästan helt gått ur bruk.

³⁴ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 9:e mars 2016.

Måndag är Månens dag. Tisdag är Tyrs dag. Tyr är identisk med den urindoeuropeiske himmelsguden Dieus. Förutom att han är himmelsguden, är han beskriven som solguden och åskguden också (Fornordiskt lexikon 1983: 364). Det är det enda gudanamnet som har indoeuropeiska rötter (Holtmark 1970: 120). Samma ordrot finns i förnordiskans Dyāus, grekiskans Zeus och i latinets Jupiter. Dessutom, finns Tyr i nordiska ortnamn i Danmark, södra Sverige och västra Norge (Holtmark 1970: 120). Onsdag är Odens dag. Myter om Oden delas upp i två kategorier: Oden som krigsgud och döds gud och Oden som vishetens gud och därigenom som trollkarl, magiker och skald (ibid.). Namnet är gammalt, det fornvästnordiska *óðr* betyder "sinne", "tanke" (ibid.). Torsdag är Torens dag. Tor (på urgermanska kallad *Thumraz* med betydelsen "åska") är åskguden (Fornordiskt lexikon 1983: 350). Fredag är Frejas dag. Freja är kärleksgudinna (Fornordiskt lexikon 1983: 87). Lördag är lögdagen och söndag är Solens dag.

Namn på månader är också förbundna med romersk mytologi och historia samt romarnas kalender. Lena Mellander Fogelberg beskriver i sin bok (2013) ursprung av namn på månader. Namn på månader hänvisar till viktiga romerska gudar. Dessa gudar var inte valda av en slump utan enligt deras betydelse och passande tradition. Vidare var några månader uppkallade efter kejsare eller enligt platsen i ordning i romersk kalender. I den första romerska kalendern från 753 f Kr var året uppdelat i tio månader, från mars till december, men omkring 713 f Kr infogades två månader till (januari och februari) (Mellander Fogelberg 2013: 111). Dessa förändringar förklarar varför betydelser av namn och platser av månader är olika. Gamla svenska namn på månader är förbundna med tradition, natur och årstid.

Namnet *januari* kommer från latinets *Januarius*, som betyder "helgad åt guden Janus" (Mellander Fogelberg 2013: 24). Gammalt svenskt namn för januari är *torsmånad*.³⁵ Namnet *februari* kommer från latinets *Februarius* som betyder "helgad åt guden Februus". "Februus var dödens och renandets gud i etruskisk mytologi och har fått sitt namn från ordet *febuare* som betyder att rena." (Mellander Fogelberg 2013: 31) Namnet är förbundet med en stor romersk högtid med tillhörande vårstädning denna månad, Februa. Gammalt svenskt namn för

³⁵ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 4:e november 2015.

februari är *skottmånad* eller *göjemånad*.³⁶ Namnet *skottmånad* hänvisar till att det var en "månad som inskjutes under vissa år för att bringa det borgerliga året i överensstämmelse med solåret" och att i denna månaden inskjutes skottdag³⁷. Namnet *göja* hänvisar till ett mystiskt väsen (ibid). *Mars* namn kommer från latinska *Martius* som är förbunden med krigsguden Mars. Mars var tidigare årets första månad. Omkring 713 f kr infogades två månader (januari och februari) i slutet av kalendern, men år 153 f Kr flyttade romarna dessa månader och de infogades före mars (Mellander Fogelberg 2013: 42). Ett gammalt svenskt namn på mars är *vårmånad* (Bergman 2013: 211). Namnet *april* kommer från latinska *Aprilis* och månaden var tillägnad Venus (Mellander Fogelberg 2013: 52). I detta fall finns det inga förbindelser mellan namnet och gudinnan. "*Aprilis* kommer från verbet *aperire* som betyder "att öppna" eller från ordet *apricus* som betyder "solig". (ibid.) Ordvalet kommer sannolikt från att solen kommer tillbaka denna årstid och jorden vaknar till liv (ibid.). På SAOB:s webbsidor står det att ett gammalt namn för april är *gräsmånad*.³⁸ *Maj* kommer från latinets *Maius* och månaden är tillägnad guden Jupiter (Mellander Fogelberg 2013: 69). "Ordet *maius* betyder "mer" på latin." (ibid.) Det fanns inga samband mellan namnet på denna månad och guden Jupiter. Dessutom, hette växandets gudinna Maia och man offrade till henne för att få bättre skörd (ibid). Ett gammalt svenskt namn på maj är *blomstermånad*.³⁹ Namnet juni förknippas med latinska *Iunius* som betyder "helgad åt gudinnan Juno" (Mellander Fogelberg 2013: 83). Ett gammalt svenskt namn är *sommarmånad*.⁴⁰ Namnet *juli* kommer från latinets *Iulius* och månaden är uppkallad efter den romerske statsmannen Julius Caesar (Mellander Fogelberg 2013: 97). I början kallades månaden *Quintilis*. Det är latin och betyder "den femte" vilket refererade till att detta tidigare var årets femte månad. Senare ändrades månadens namn till *juli* efter Julius Caesar som var född denna månad (ibid.). Istället för *juli*, står det i almanackan namnet *hörmånad*.⁴¹ Namnet på den åttonde månaden augusti kommer från den förste romerske kejsaren Augustus

³⁶ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 4:e november 2015.

³⁷ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 2:a mars 2016.

³⁸ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 4:e november 2015.

³⁹ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 4:e november 2015.

⁴⁰ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 4:e november 2015.

⁴¹ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 4:e november 2015.

(Mellander Fogelberg 2013: 101). Före kallades månaden *Sextilis*, som betyder "den sjätte", dvs. den sjätte månaden på året. På SAOB:s webbsidor står det att *skördemånad* är ett gammalt svenskt namn på augusti⁴². Betydelser av de nästa fyra månaderna motsvarar rangordningen i den första romerska kalendern som bestod av tio månader. Trots att namnordningen har förändrats, behölls samma namn. Då var september den sjunde månaden och dess namn kommer från latinets *septem* som betyder "sju" (Mellander Fogelberg 2013: 111). Precis som juni kallades *sommarmånad*, kallades september *höstmånad*⁴³. *Oktober* har sitt ursprung i latinets *oktav* som betyder "åtta" (Mellander Fogelberg 2013: 121). På SAOB:s webbsidor står det att ett gammalt namn på oktober är *slaktmånad*⁴⁴. *November* kommer från latinets *novem* som betyder "nio" och november betyder alltså "den nionde månaden" (Mellander Fogelberg 2013: 135). Förr kallades november *vintermånad* (Bergman 2013: 232). Namnet *december* har samma ursprung som tidigare månader. Den kommer från latinets *decem* som betyder "tio" (Mellander Fogelberg 2013: 148). I gamla almanackor kallades december också *julmånad*.

Dessa beskrivningar visar att namn på svenska veckodagar och månader har förbindelser med en gammal romersk värld. Namn på veckodagar är översatta från latin och namn på månader är fonologiskt anpassade till svenska. I dessa namn syns det en förbindelse med latin. Emellertid, alla månader har gamla svenska namn. Dessa namn är förbundna med gamla seder och bruk, årstid eller helgdagar. Några av deras betydelser motsvarar kroatiska namn på månader vilket är språkligt och etnologiskt intressant eftersom språken tillhör olika språkgrupper och länderna är inte geografiskt nära, t.ex. *gräsmånad* och *travanj*, *skördemånad* och *srpanj*.

10.1. ANALYS AV NAMN PÅ VECKODAGAR OCH MÅNADER

Av alla språkvetenskapliga discipliner är namn på veckodagar och månader mest förbundna med språkhistoria och semantik. Semantiska förklaringar är förknippade med ursprung av dessa ord. Varje namn på veckodag och månad har

⁴² <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 22:a november 2015.

⁴³ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 22:a november 2015.

⁴⁴ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 22:a november 2015.

sin betydelse men de är övertagna och översatta från latinska namn. Namn på veckodagar är anpassade till nordisk mytologi och tradition, medan latinska namn på månader är tagna och fonologiskt anpassade till det svenska (germanska) språket.

När det gäller morfologi, finns det ett mönster hos namn på veckodagar. Namn på varje dag består av förled som hänvisar till gud, månen eller solen och av efterled *-dag*, som är samma hos alla namn. I dessa fall är både förled och efterled substantiv. Lördag är ett undantag eftersom förledet är ett gammalt verb som hänvisar till handling.

Både namn på veckodagar och på månader är grafiskt och fonetiskt anpassade till svenska språket. En jämförelse mellan olika germanska språk visar dock att det finns analogi och mönster hos dem. De två följande tabellerna visar namn på veckodagar och namn på månader på svenska, danska, engelska och tyska. Alla dessa språk tillhör den germanska språkgruppen. Svenska och danska tillhör nordiska, skandinaviska språk och likheten mellan dem är den största. Det finns stor likhet mellan namn på några dagar i alla fyra språk, t.ex. namn på den första, femte och sjunde veckodagen. Å andra sidan är namnet på den tredje dagen likadant bara i svenska och danska. Orsaker till detta finns långt tillbaka i historisk utveckling. Svenska och danska är även geografiskt närmare och Sverige och Danmark tillhörde samma land från 1300-talet till 1500-talet (Nationalencyklopedin 1993: 364).

Tabell 1 Namn på veckodagar

SVENSKA	DANSKA	ENGELSKA	TYSKA
måndag	mandag	Monday	Montag
tisdag	tirsdag	Tuesday	Dienstag
onsdag	onsdag	Wednesday	Mittwoch
torsdag	torsdag	Thursday	Donnerstag
fredag	fredag	Friday	Freitag
lördag	lørdag	Saturday	Samstag
söndag	søndag	Sunday	Sonntag

Tabell 2 Namn på månader

SVENSKA	DANSKA	ENGELSKA	TYSKA
januari	januar	January	Januar
februari	februar	February	Februar
mars	marts	March	Märzt
april	april	April	April
maj	maj	May	Mai
juni	juni	June	Juni
juli	juli	July	Juli
augusti	august	August	August
september	september	September	September
oktober	oktober	October	Oktober
november	november	November	November
december	december	December	Dezember

11. SLUTSATS

Trots att namn på helgdagar och högtider officiellt inte är en del av onomastikens område, kan dess principer och metoder användas när man vill analysera dem. När dessa namn tolkas, bör etnologiska och religiösa uppgifter vara inkluderade i analysen. Dessa uppgifter förklarar namn på några helgdagar och hjälper i analysen.

Namn på helgdagar och högtider kan delas in i två stora grupper – namn med kristen anknytning och namn på internationella dagar och borgerliga svenska helgdagar och högtider. Inom varje grupp finns tre inre grupper som skapades efter olika kriterier, t.ex. ordens ursprung, semantik. Namn på de största kyrkliga helgdagarna, *påsk* och *jul* och de två följande helgdagarna samt perioden *advent* och helgdagen *pingst*, är inlånade. Dessa namn är tagna från hebreiska, latinska och grekiska språk, språken på vilka de äldsta bibliska texterna var skrivna. Detta är bevis på gemensam kulturell och religiös tradition även inom namngivning. De andra religiösa helgdagarna har skapat annorlunda namn, t.ex. helgdagen som firas på den sjätte januari. I Sverige kallar man denna helgdag *trettondag jul* och i Danmark och Norge *helligtrekongersdag*. Namn i den första gruppen som har genomskinlig betydelse visar att många namn på helgdagar under fastan och stilla veckan skapades efter färger, mattraditioner, seder och bruk. Valet av färger eller mat beror på tradition inom religion och folkets seder och bruk. Namn med genomskinlig betydelse inom båda grupper är förbundna med tradition och de är mest lämpliga för en morfologisk analys. Jämförelse mellan dessa grupper visar att de flesta namn är nominala sammansättningar. Detta är förståeligt eftersom det handlar om namn som ingår i ordklasser med andra substantiv.

Namn på veckodagar och månader vittnar bäst om förbindelser med det latinska språket. Jämförelse mellan olika germanska språken visar att det finns ett mönster, men den största analogin finns mellan danska och svenska, dvs. de nordiska språken som är inkluderade i analysen.

Forskning på namn på svenska helgdagar och högtider har visat stark förbindelse mellan namngivning, religion och tradition. Några namn är tagna från andra språk vilka hänvisar till språkliga och kulturella kontakter. Namn på internationella dagar är mestadels översatta från andra språk. De mest intressanta är olikheter som finns mellan några namn. Varför har svenska språket tagit *Halloween* från engelskan, men skapat ett nytt namn för *alla hjärtans dag*? Varför

säger man både *alla helgons dag* och *allhelgona* men bara *alla själars dag*? Svaret på sådana frågor finns inte och troligen kommer inte *Halloween* att anpassas som man gjort med *påsk* eller bilda nytt namn "*allsjälona*" enligt *allhelgonas* mönster. Analysen på namnen har visat att språket tar några element från andra språk och anpassar ord till sin kultur. Dessa namn kan gömma sin ursprung, bilda andra ord och bli en del av ordförådet.

12. LITTERATUR

- af Klintberg, Bengt. 2012. *Namnen i almanackan*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.
- Bergman, Bo. 2007. *Ordens ursprung. Etymologisk ordbok över 2200 ord och uttryck*. Falkenberg: Wahlström & Widstrand.
- Bergman, Gösta. 2013. *Kortfattad svensk historia*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergman, Gösta. 2003. *Ord med historia*. Stockholm: Prisma.
- Bolander, Maria. 2005. *Funktionell svensk grammatik*. Stockholm: Liber.
- Bondeson, Lars, von Melen, Cecilia. 1996. *Fira bröllop förr och nu*. Stockholm: Cordia.
- Bra böckers lexikon*. 1980. von Friesen, Sten m.fl. Höganäs: Bra Böcker AB.
- Bringéus, Nils-Arvid. 2007. *Livets högtidsdagar*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Bringéus, Nils-Arvid. 2006. *Årets festdagar*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Drougge, Gunnar. 2001. *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län*. Göteborg: Bloms i Lund Tryckeri AB.
- Hellquist, Elof. 1980. *Svensk etymologisk ordbok*. Första bandet. A–N. Andra bandet. O–Ö. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Henrikson, Alf. 1989. *Vårt antika modersmål*. Stockholm: Atlantis.
- Holtmark, Anne. 1992. *Fornnordisk mytologi. Tro och myter under vikingatiden*. Lund: Studentlitteratur.
- Leandersson, Markus, Weichbrodt, Hans. 2004. *Kyrk-svensk ordbok*. Varberg: Argument Förlag AB.
- Liman, Ingemar. 1971. *Julens ABC*. Halmstad: FORUM.
- Liman, Ingemar. 1973. *Påskens ABC*. Lund: FORUM.
- Löfström, Inge. 1981. *Julen i tro och tradition*. Arlöv: Skeab förlag AB.
- Löfström, Inge. 1983. *Påskan i tro och tradition*. Älvsjö: Verbum förlag.
- Malmgren, Sven-Göran. 2008. *Svensk lexikologi: ord, ordbildning, ordböcker och orddatabaser*. Lund: Studentlitteratur.
- Mellander Fogelberg, Lena. 2013. *365: Hela årets traditioner, folkstro och temadagar*. Danmark: Bokförlaget Lind & Co.
- Nationalencyklopedin*. 1990., 1993., 1994. Allén, Sture m.fl. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Nyström, Staffan. 2013. *Namn och namnforskning. Ett levande läromedel om ortnamn, personnamn och andra namn*. Uppsala.

- Ohlmarks, Åke. 1993. *Fornnordisk lexikon*. Södertälje: Tiden.
- Pamp, Bengt. 1988. *Ortnamnen i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Schön, Ebbe. 1998. *Svenska traditioner. Årets fester och livets högtider*. Sundbyberg: SEMIC.
- Swahn, Jan-Öjvind. 2007. *Svenska traditioner*. Bromma: Ordalaget.
- Svenska skrivregler. Utgivna av Svenska språknämnden*. 2008. Stockholm: Liber AB.
- Uddenberg, Agneta. 1997. *Årets högtider och festdagar. Om firande och traditioner*. Falun: Wahlström & Widstrand.
- Wessén, Elias. 2002. *Våra ord. Kortfattad etymologisk ordbok*. Norge: Norstedts ordbok.
- Willis, Roy. 2006. *Prismas stora bok om mytologi*. Stockholm: Prisma.

Webb-sidor:

https://archive.org/stream/svensketymologis00hell/svensketymologis00hell_djvu.tt

(uppslagsord *dumbe*) den 22:a februari 2016

<http://dinsvenska.se/namn-och-titlar/ska-hogtider-som-pask-och-jul-skrivas-med-stor-bokstav/> den 20:e februari 2016

<http://dizbi.hazu.hr/object/view/10991> den 9:e mars 2016

<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> den 29:e februari 2016

<http://www.kalmarlansmuseum.se/jenny-nystrom/jennys-hogtider/var/fastlagen/> den 27:e februari 2016

<http://katalog.uu.se/orginfo/?languageld=3&orgld=HL7:1> den 25:e oktober 2015

<https://lagen.nu/1982:670> den 24:e oktober 2015

<https://lagen.nu/1989:253> den 30:e oktober 2015

<http://www.lantmateriet.se/sv/Om-Lantmateriet/Samverkan-med-andra/Namnvarsgruppen/> den 25:e oktober 2015

<http://www.ne.se/> i Stadsbiblioteket Göteborg under oktober och november 2015

<http://www.nordiska.uu.se/snn/> den 25:e oktober 2015

<http://www.nordiskamuseet.se/aretsdagar> den 27:e februari 2016

<http://www.nordiskamuseet.se/aretsdagar/langfredag> den 22:a februari 2016

<http://www.norna.org/?q=content/vad-%C3%A4r-norna> den 25:e oktober 2015

<http://runeberg.org/wefolkdikt/0101.html> den 27:e februari 2016

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> under oktober och november 2015

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> den 2:a mars 2016

<http://www.sprakochfolkminnen.se/> den 25:e oktober 2015

<http://www.sprakochfolkminnen.se/folkminnen/handelser-i-almanackan/kalender/i-almanackan/handelser-i-almanackan/2014-05-23-midsommar-.html> den 22:a februari 2016

<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html?url=-27634753%2Fcgibin%2Fsrf%2Fvisasvar.py%3Fsok%3Djul%2Beller%2BJul%26svar%3D51923&sv.url=12.c17e514db30bb2a810ea> den 20:e februari 2016

<http://www.svenskaakademien.se/svenska-spraket/svenska-akademiens-ordlista-saol/saol-13-pa-natet/sok-i-ordlistan> under oktober och november 2015

<https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=654868> den 22:a februari 2016

<https://www.svenskakyrkan.se/pask> den 22:a februari 2016

SAMMANFATTNING

Den gren av språkvetenskap som forskar om namn heter namnforskning eller onomastik. Den nordiska samarbetsorganisationen för namnforskning heter NORNA. Tidskriften *Namn och bygd* är världens äldsta och länge enda specialtidsskrift för namnforskning. Namnforskning har nära kontakter med icke-språkliga discipliner inom det historiska och samhällsvetenskapliga området. Forskningen kring namn på svenska helgdagar och högtider är anknuten till etnologi och religion. För att förklara några namn måste det beaktas tradition och kristendom.

Helgdagar och högtider är dagar som hyllar någon speciell händelse i religionen, världen eller människans privatliv. Namn på helgdagar och högtider kan grupperas i två stora grupper. I den första gruppen finns namn med kristen anknytning. Inom denna grupp finns tre inre grupper: namn som är inlånade (t.ex. *jul, påsk*), namn med genomskinlig betydelse (t.ex. *palmsöndag, skärtorsdag*) och namn efter helgon (t.ex. *luciadagen*). I den andra gruppen finns namn på internationella dagar och borgerliga svenska helgdagar och högtider. Dessa namn är delade upp i tre kategorier: namn som är lånord (t.ex. *första maj, Halloween*), namn med genomskinlig betydelse (t.ex. *svensexan, midsommar*) och andra namn på borgerliga svenska helgdagar och högtider (t.ex. *Sveriges nationaldag*). Morfologisk analys visar att de flesta namn är nominala sammansättningar.

Namn på svenska veckodagar och månader är förbundna med det latinska språket och romersk kultur. Namn på veckodagarna är översatta från latinet och anpassade till svensk (nordisk) kultur. Namn på månader är också tagna från latinet och de är fonologiskt och grafiskt anpassade till det svenska språket.

Forskningen om namn på svenska helgdagar och högtider visar att några namn är tagna från andra språk och några är bildade av (gamla) svenska ord. I de flesta fall är namn förbundna med tradition eller religion och därför är det viktigt att inkludera andra discipliner (etnologi och religionvetenskap) i analysen.

NYCKELORD

namnforskning, namn på helgdagar och högtider, lånord, genomskinlig betydelse, tradition